

Lovas Ildikó

RESZTELT MÁJ ÉS KRUMPLIPÜRÉ

A kávéházakban magyar románcokat énekelt.

(Miro Glavurtić)

Ilyen forró nyárelőre nem is igen emlékszem, mondom kissé pimasz nagyképűséggel. Mert egyáltalán nem emlékszem a nyárelőkre, dacosan elfelejtettem azokat; hogy mi robban sikerként; miről fognak beszélni (mindenki, aki számít) az elkövetkező hónapokban. Dacosságom oka igen egyszerű: azt olvastam éppen, amit olvastam. Nem hagytam magam befolyásolni az Ünnepi Könyvhét lázával, forróságával. Majd ha odaérek. Októbertől karácsonyig. De nem júniusban, nem nyáron. Akkor a rendszeresség ideje van, kissé talán unalmas (Bouvard és Pécuchet, hogy csak ezt említsem), de eredménnyel biztat: egyszer elérek oda, hogy felkapom a fejem a nyárelőn, beleszagulok a levegőbe, együtt lélegzem, zihálok mindazokkal, akiket megérint a júniusi irodalom forrósága.

Így gondoltam a nyolcvanas évek közepétől tíz éven át. Aztán már kapaszkodhattam volna, ügethettem volna előbb a vonatra, aztán a térre zihálni, nagyjából eljutottam oda a rendszerességi olvasásban, ahová (szerintem) nagyon muszáj, de mással kellett foglalkoznom: végtelenül unalmas tevékenység foglalt le: túlélésnek nevezem túlzó és visszafogott egyszerűséggel.

Sajnos nehezen jegyzek neveket, címeket, történeteket (társaságban ezért vagyok hallgató: sokszor megfogadom, hogy elolvasom a szóban forgó művet, és csak amikor a kezembe veszem, jövök rá, jut eszembe, hogy olvastam. S akkor sem a története, mondatai, inkább az, hogy decemberben és sok csokit ettem közben. És a csokinyomos oldalakat szempillantás alatt fellapozom. Szerencsémre általában akkor eszem csokit, ha izgatott vagyok, s olvasás közben a mondatok miatt vagyok az, tehát ha megvan a csokinyomos oldal, akkor a számomra fontos mondatok is, így nem félek attól, hogy beleveszek az elolvasott ismeretlenbe, csak társaságban vagyok hallgató, de a kilencvenes években a befejezett rendszerességi olvasás miatt már sem-

mi támpontom nem volt arra nézve, hogy valamiképpen megjegyezzem, mit is olvastam. Jegyzeteim természetesen nem is akadtak, de a különböző rózsaszínű borítékok tömegében a legritkábban akadtam rá a keresettre, elsüllyesztettem azokat a különböző szobák különféle fiókjainak mélyén, ahová pedig azzal a szándékkal kerültek, hogy így biztosan megtalálom. Például az a fenyőfából készült asztal, ami most a hálószoba egyik sarkában őrzi a folyóiratokat és a scrabble-t, néhány éve még 2,80 méter magas polc volt, felső részén könyvek, középen a tévé, alul pedig rekeszek, ahol a dossziék és unalmas regények között Marquez-, Llosa-, Roth-, Bellow- és Duras-boríték. Egyáltalán nem értem, miért éppen őket csoportosítottam össze, mit akarhattam kijegyezettel mondataikkal és a borítékukon szereplővel: Európa leghosszabb folyója a Volga.

A rendszertelenség és az eltűnő borítékok közt hányódva egyre dacosabb lettem a nyárelőkön. Összeszorítottam a fogam, úgy hallgattam – ha véletlenül, legkedvesebb barátaim unszolására elkerültem valahová – minden társaságban. A leghosszabb ilyen hallgatásomra 1998-ban került sor Tatán, pedig amúgy rengeteg mondat hangzott el. Gyurika rám is szólt, hogy összekeverem, és persze igaz volt, pedig Fejtőt aztán rendes odafigyeléssel olvastam. El is határoztam a hazafelé úton, hogy felhagyok az olvasással. Csak rossz lesz a kedvem attól a sok és kavargó mondattól. Olyan az életem, mint egy régi, hiányos puzzle (ahogy a gyerek ovis társai hívták a kirakós játékot). Gyurika nem bölintott, mert nem jött velem haza. Magam bölintottam a vonatban, ahogy kezdte elhagyni a Keletit. Azt is megutáltam, a Keletit, hogy olyan nagy és szép és magabiztos. Mellhártya izgatottság bujkált bennem, de nem tudtam. Később pedig, hogy Farkasgyepűn megállapították, nem a cigaretta miatt érzem úgy, hogy kilyukad a tüdőm (legalábbis még nem), hanem izgatott a mellhártyám egy ki nem feküdt megfázás miatt, nem változtattam az álláspontomon, nem tudtam be az izgatottságnak: olvasással felhagyni, a gyönyörű Keletit elkerülni.

Mindent elkerülni.

Leszámítva, hogy a következő év tavaszán többször meg kellett érkeznem a Keletibe, hogy elkerüljem az esetleges „forgácsot” (ahol vágják a fát, ott hullik a forgács, mondta kedvesen Dzsémisi), nagyon jól haladtam az elkerüléssel. Hanyag, rendszertelen, felületes olvasó lettem. Semmi törekvés nem volt bennem.

Azonban 2001 áprilisában, amikor egyébként rengeteg fontos dolgom akadt, például köveket raktam a mostani nappali falának alapjába, de annyit, hogy megtartsa a még mindig nem kész padlás-szobát is, belekerültem egy beszélgetésbe, pontosabban: benne voltam. Nem tudom, hogyan történhetett, de mondatokat mondtam, s ha jól emlékszem, még idéztem is könyvekből, többé-kevésbé pontosan.

Nagyon megdöbbsentem.

A beszélgetés könnyedségétől, attól a természetességtől, ahogyan helyére kerül író és könyvcím, hős és „fontos mondat”.

Talán emiatt tűnt el belőlem nyár elejére a dacosság. Azt persze nem tudhatom, ha nem kellett volna egy műanyag széken üldögélnem egy órán át (*június 9-én a Vörösmarty tér egyik sarkában, 3 és 4 óra között ott leszek, bár hacsak tehetem, maradok a fotelomban, ez most komoly, ott fogok riadtan, de bátran mosolyogni*), vajon felmentem volna, beleszagultam volna a nyárelőbe? Erről még gondolkodni fogok. Itt és most csak annyi fontos, hogy szagultam a nyáreleji forró levegőt. Lapozgattam a könyveket és még egy-két kávé is megittam a térhez közeli kávézóknak: olyan jól éreztem magam, de olyan jól, mintha nem is lett volna az a tizenöt viaskodó év, dühös harcom a szövegekkel, rossz emlékezetemmel, a megszerzett könyvekkel és azokkal, amelyekről (gyerekjáték fejében) lemondtam, aztán kölcsönkapva mégis elolvastam (ami nem ugyanaz). Úgy éreztem magam, mintha nekem is helyem volna az olvasók között. Az emberek között. Ilyen *érzet* volt bennem.

Három darab könyvet vettem, nem fontosakat. Minden bizonyosan az *érzet* okozta bennem azt a lazaságot, hogy az egyik ezek között az Eszter hagyatéka legyen. Ha azonban következetes akarok lenni, akkor el kell mondanom, hogy nem a lazaság volt az ok, hanem a gondolatmenet, amit a név váltott ki, a megvásárlást tudhatom be a lazaságnak, nem a választást. Vörös Eszti neve jutott eszembe, arról pedig az a furcsa tanulmánykötet, aminek Farkasokkal táncoló asszonyok a címe, vagy valami ilyesmi. A piros cipős lány története ugyanis mindkettőben hasonló megközelítésben szerepel, Csáth természetesen ijesztő pontossággal, nagysággal és magabiztossággal mondatozta meg azt, amit a tanulmánykötet szerzője más módszerekkel erősít meg, sokat gondolkodtam, amikor a *Meztelenül...*-t írtam, hogy kihagyjam vagy beleírjam. Mi legyen a női piros cipő sorsa.

Mi legyen a lábam sorsa? Erről gondolkodtam volna? Ha igen, ha ez gondolat, bizonyosan otthagynom az Eszter hagyatékát. Inkább az ellenkezője a valószínű, gondolat helyett érzés. Valami érzés. Kíváncsiság. Nem a tábornok női megfelelőjének sorsa érdekelt, vagy az is, végtére felelőtlen olvasó lettem az utolsó két évben, bármikor volt három-négy órám az ilyen édes kis semmiségekre, amilyen az Eszter hagyatéka is, ami érdekelt engem, annak semmi köze nem volt ehhez a regényhez. Egy mondat motoszkált bennem. Annak volt köze mindehhez. Tulajdonképpen csak annak van köze ehhez az egész szöveghez. De nem emlékszem rá.

Talán arra vonatkozhatott, mit is csinálók ott, ahol. Miért ott, ahol. Nem számonkérőn, de természetes érdeklődéssel. Vagy nem is erről volt szó? A mondat tartalma inkább vonatkozott arra, hogy semmi, de semmi nyomot nem hagyott rajtam az ott, ahol? Hogy csúfondárosan grimaszoló arcom vidám?

A szüleimet mondtam. Az elmúlt évtizedben sem láttam okát annak, hogy vasárnap ne otthon egyem meg a húslevest.

Tartósan soha nem romlott el a kedvem, mert szeretek otthon lenni. És ez most a kisradanováci házat jelenti, nem a kertvárosit.

Így kerülünk – kicsit messziről ugyan, s talán korán is, hiszen erre még egy évet várni kellett, előre szalad tehát a szöveg, viszont néhány fozslányt, szülőkről való gondolatfozslányt éppen vele kapcsolatban szerettem gondolni, de erről már tényleg kicsit később – annak közepébe, hogy valaki a kávéházakban magyar románcokat énekelt. Tetszik egy ember meghatározásának ez a formája, az így következő szavak. S éppen azért, mert tudom, hogy az így meghatározott mennyire fontosnak tartotta a formát. (Mélyiségei nem valók női eszemnek, nem bolygatom. Viszont még mindig fejből tudom azt a néhány mondatot, amit egy belgrádi antikváriumban vásárolt könyvből olvastam el néhány hónapon át szinte naponta: *Ja sam uvek svestan dvojnisti pojmovna reči is rečenica. Ne osećam odgovornost pred rečima, nego upravo strah od moguenosti da bih reč, u okviru rečenice, mogao da pridavim i ugušim prostor oko nje. Odatle izvesna „poetičnost” moje proze, upravo iz te potrebe da se oko reči ostavi dovoljno prostora gde one mogu umirati od svojih sopstvenih bolesti, a da pritom ne zatruju rečenicu.*)

Tetszik hát ez a meghatározás: olyan ember, aki énekel a kávéházban. S jól van, magyar románcokat. Szigorú ember, akiről szó van, tudjuk. Különb mi értelme lenne, lehetne a meghatározásnak? De nem is errefelé akarok kanyarodni.

Ott ültem a kávéházban és mosolyogtam, mert tudtam, hogy holnap is otthon eszem a húslevest. De túl sok mondatom nem volt, összefoglaló, erőteljes mondatok nem sorakoztak a fejemben, pedig akkor, ott, abban az árnyas kerthelyiségben szerettem volna elmondani, valamiképpen megfogalmazni. (Most már tudom, hogy mit: a reszelt máj és krumplipüré történetét.) De csak érintőlegesen.

Miért csak érintőlegesen?

Azt hiszem, tudom, hogy miért. Nem mintha jelentősége volna. Ahhoz súlyosabb egyéniségnek kellene lenni, ami (ha nem adott) igen fárasztó munkát igényelne. Ilyen munkához pedig semmi kedvem. Megelégszem annyival, hogy sikerült megértenem valamit, amin majd két évtizede gondolkodom, néha lelkiismereti válságokkal is küzdve. Persze nem rögtön értettem meg, nem rögtön a nyár elején.

Ott kezdődött, hogy a kávéház hűvösében úgy láttam, mintha érdeklődést keltene a vidámságom, mintha valóban meg kívánnák érteni okait. Akkor pedig a szüleim milyenségét kellene megfogalmaznom, amit mindig megkerültem. Apró fecni-szerű történeteket leszámítva (amiben még ők sem ismertek magukra, úgyhogy rettentő sikeres rejtőztetéssel csináltam mindig ezt a számomra talán leglényegesebb feladatot) nem szándékoztam róluk írni. S nem is szándékoztam, persze hogy nem. De ott láttam tisztán ezt a dolgot. Amikor tőlem független emberekként, hősökként kellett volna beszélnem róluk (így képzeltem, ezt váltotta ki belőlem az érdeklődés őszintesége). Márpedig erre képtelen vagyok. Akkor nem gondoltam, hogy képtelen vagyok, valószínűleg semmit sem gondoltam, csak megláttam, hogy így van, s hagytam továbbfolyni a beszélgetést, mert nagyon jó volt.

Az idei forró nyárelőben jutott újra eszembe. Másról gondolkodtam, és csak úgy eszembe jutott. Ezt szeretem a legjobban, az ilyen csak-úgy-eszembe-jutásokat.

Elmondtam már, miért nem emlékszem, miért nem emlékezhetem más nyárelők forráságára. De erre az ideire nagyon is. Akkor kezdődött, amikor a kelebiai határátkelőn kiderült, hogy a gyerekek lejárt az útlevele, így nem mehetünk haza. A hétvégi kirándulás egyhetesre duzzadt, így a Vidámpark is szerepet kapott. Ott őgyelegtünk, amikor két barlangvasút között megcsörrent a mobil. Így a Vidámparkban tudtuk meg, hogy megjelent az a regény, ami az idei

könyvhét szenzációja lesz. (Finom visszafogottsággal beszélek.) Talán május 22-én történt. Vagy egy nappal később. Előbb? Izgatott voltam az útlevel miatt, ugyanis a gyerekek 29-én osztálykirándulásra kellett indulnia Szerbiába, Vrnjačka banja fölé a hegyekbe, Gočra. Abban biztos vagyok, hogy 25-én már a kertvárosi házban ittuk a kávé. De hogy akkor olvastam-e a könyvet, vagy a következő hétvégén, nem emlékszem. Tisztelet és bámulat volt bennem, hogy vannak szavak és van erő. Nem bizonyos dolgok kimondásához, az csak a felületes érdeklődést jelentette az olvasásban. A történet személységéhez. Amiből ezúttal hiányzik a dévajtság. Jól van, tudom. De nem érdekel.

Természetesen az elolvasás után két nappal már rosszul emlékszem vissza, bár a csokinyomos megjelölést ceruzával történő aláhúzással váltottam fel, mert az idén 35 éves leszek (még régen döntöttem úgy, hogy akkortól lehet), így minden társaságban továbbra is hallgattam.

Mással voltam elfoglalva. Csodálkoztam. Leginkább azon, mennyire furcsa az élet. Mindig kifundál. Mint azt, hogy én megszerettem a Keletit. Vagy azt, hogy a legpergőbb beszélgetések tanúja vagyok, amelyek a legidősebb könyvről szólnak. (Egyik ámulatból a másikba estem.)

Volt azonban egy olyan este, amelyen megszünt bennem az ámultság. A kocsmában, ahol ültünk, arról is szó volt, hogy a dedikálási idő alatt senki nem vett a Danilo Kišről szóló könyvből. Ettől aztán elmúlt bennem minden ámulat. Természetes medrébe került körülöttem a világ. A könyv megtalálja majd olvasóit, de most nem erről van szó. Hanem arról a felfokozottságról, amit a nyárelő jelent (tőlem az összes többi is ilyen lehetett, én ezt éltem át ennyire intenzíven).

Azon az éjszakán kezdett bennem újra motoszkálni a mondat, összeállni, eszkábálódni, sejtésekből körvonalazódni. Készülődtem arra régebben, hogy körüljáróm Kiš temetésének dolgát. Ezt a mély, szinte atavisztikusnak mondható jelenséget. Ami voltaképpen mégsem az. Aztán elveszítettem azt a Holmit, amiben két író többek között erről is levelezett. Vagy nem is említette, de mondott mást, ami kötődik. Aztán Bozsik elküldte a titós fényképet, hogy nekem adja, de akkor írjam már a Tito-regényt. Ez ismét visszautalt, mert a harmadik író edesapja partizánnak állt, őrá egy faluban vigyáztak, megmenekültek. Kiš temetése egy idő után valami miatt hideg és északi

fény lett a fejemben. Kanadában írni meghalt anyáról. Így kezdtem volna? Hogy eljussak odáig, hogy megérintsem a számomra legfontosabb és legmegoldhatatlanabb feladatot, csak finoman, finoman: szülőről írni.

A halálban tenni érte. Temetéssel. Szertartással. Mindazzal, amihez nem voltak szavak, de már nem is kellenek.

Aztán olvastam Tolnai apa-borotválkozás szövegét. Elnémultam keménységétől, pontosságától. Ahogyan másmilyenek a szavai.

Majdnem eljutottam már a mondatig. Kiś végtelenbe ívelő, az anyja felé közelítő koporsója és Tolnai apjának arcán a sörték, éreztem ebben az erőt, a különbségben, ha tetszik, a szavak és a temetés szónélküliségének tetteiben, ebből talán el tudtam volna indulni, hogy elmagyarázzam vidámságom okát, ragaszkodásom a vasárnapi húsleveshez, amire az árnyas kávézóban nem lettem volna képes, mert még nem voltak hozzá szavaim. Viszont most itt van ez a könyv, amiről mindenki beszél, amiről nyilatkoznak és írnak, itt van ez az apa-könyv, amiből engem leginkább a mondatok személyessége érdekel. Nem a k-k mennyisége, azokat sajnos gyorsan el is felejtettem, hanem az a közelség, ami a legnagyobb távolság is egyben: lehetővé válik a megszólalás. Olyanok a mondatok, mint az a pravoszláv temetés, mint egy öregember megborotválása.

Úgy éreztem azon az éjszakán, soha nem tudnék még a közelébe sem kerülni ennek az erőnek. Nem az elveszett folyóiratról van szó, hanem az erő hiányáról. Nagyon megnyugodtam. Nem vagyok egy súlyos egyéniség, a fárasztó munkát pedig nem kedvelem. Így is vagyok. Az, hogy mennyire, soha nem érdekelt különösebben. S ezzel elaludtam.

– Magát én még fényképen sem láttam.

Így hangzott a megismerkedéssel járó kézfogást követő első mondat. Magammal vittem ezt a mondatot a könyvesbolt hátsó traktusába. Mit is jelent, azon nem gondolkodtam, mert nyilvánvalóan azt jelenti, amit mond: engem még fényképen sem látott. Jólesett, akárha valami játék volna. Utoljára három éve szerettem volna eszeveszettül ezt a játékot játszani, hogy nem vagyok itt, nem is vagyok. Ha nem láttok, nem vagyok, a kurva dzsojsztikkes anyátokat, dzsoni! Valami ilyesmi. Ha felhevült vagyok, előfordul, hogy kevésbé válogatom meg a szavaimat.

Viszont meg kell mondanom, a megismerkedés azzal, aki az irodalom-meteorológiai forrását okozta a nyárelőnek, s hozzá ezzel

az ontológiai mondattal, nem volt könnyű számomra. Azonban ha már így alakult, akkor mondani kellett valamit, hát mondatoztam: nem veszik a Kišről szóló könyvet. Ennyit – ha jól emlékszem, sikerült összehoznom. És sikerült megúsznom, hogy szerteágazó és bonyolult félmondatokba keveredjem a sörtéről, temetésről és bátorságról. Arról, hogy holnapután vasárnap, én meg itt leszek Pesten, felnövök lassan. És folytattam volna zavartan, most, hogy már lát, nemhogy fényképen, de élőben, láthatja: nem vagyok súlyos egyéniség, megelégszem azzal az élménnyel, amit Kištől és magától kaptam, köszönöm, köszönöm.

És lelkesen megrázom a kezét.

De az is lehet, hogy az: magát én még fényképen sem láttam, nem azt jelenti, amit mond. Hanem enyhe szemöldökmozgást afölött, hogy vagyok. Egy kisebb csodálkozást. Ez még jobban tetszene nekem. Könnyedebbé tesz, kötetlenebbé. Az ilyen mondatokért érdemes megismerkedni. Az ilyen mondat megerősítése dacos kívülmaradásomnak, ami már egyáltalán nem dacos és nem kívülmaradás, de a szöveg mégis onnan indul, tehát létező. Ha így nézem, akkor azt is mondhattam volna, hogy nem nagyon szeretem a felhajtást, az ilyesféle izgatottságot, mint ami ebben a nyárelőben átforrósítja a levegőt. Akkor inkább a Bouvard és Pécuchet. Erről jut eszembe: nem veszik a Kišről szóló könyvet. (Mármint arról jut eszembe, amit Flaubert-ről mondott Kiš.) De csak ezt az utolsó mondatot mondtam. Ennyit tudtam összehozni. (És az összes többi nem is lett volna igaz, akkor sem, ha mégis. Mert bennem csak az sejtődött, hogy a levegőt forrosító könyv valami olyan párja Kiš temetési szertartásának, ami átértelmezi, mélyebbé, jelentősebbé teszi a szövegeket. A fejemben, ami nem egy fontos helye a világnak.) Aztán Gyurikára terelődött a szó, az ő e-mailjére. Még később pedig a Kiš-könyv kiadójával beszélgettem, ami nagyon-nagyon jólesett, akárha valami bácskai kék szemű angyal cigarettázott volna mellettem, még később pedig egy igazi költővel. Magunkról beszélgettünk, arról, hogy apának lenni, anyának lenni milyen. Olvasatni-e a gyereket, ha jól megy a matek, és rendben van-e az a sok számítógépezés.

De milyen gyereknek lenni? Merthogy utálok a resztelt májat.

Iszonyú erővel tört be a júliusi hőség. Annyira meleg volt, hogy a szünyogok este kilenckor elájultak a karomon. A kertvárosi ház északi oldalán lévő kerítés majdnem 20 centimétert dőlt be az évek során. Ott álltunk a járdán és néztük, de már nem tehetetlenül, nem

elodázón, hanem tette készen. A járda kelet–nyugati irányú, tehát a július délutáni nap szilánkokra zúzta a koponyánkat. Káprázott a szemünk. Le kell bontani a kerítést, mondta apám, miután már több napon keresztül statikai megbeszéléseket folytatott anyámmal. Nekiálltak ásni. Nem anyámmal, hanem Vendel bácsival. A kerítés másfél méter mélyen betonozódott be a föld alá. Anyám apja így oldotta meg. Mint kiderült, 1966 novemberében. Apám segítségével, aki már mindenre emlékezett. Egy erődítmény, egy sánc húzódik az északi oldalon. Július 8-a volt, két hatalmas lyuk tátongott a kertben, a beton nem mozdult, a lassan hídba indult kerítés, mint egy magát kellett kertvárosi ribanc, szintén nem mozdult, csak állt ott megdőlvé.

Nehezek voltak a kerítéseggyenesítés napjai, apám gondolatai, amelyektől lassan kiegyenesedett. Minden környékbeli odajárt. Izgatottan szemlélték az eredményt, biztatóan és kételkedve. Egy Boszniából menekült öregember, egy Bánátból ideköltözött öregasszony... nem tudtam róluk. Nem ismertem az életüket. De hallottam mondataikat, s rám nehezedett életük. Bemalterozódott a kerítésbe. Egy régi, ismerős és mégis idegen ország a téglakerítésben.

Esténként a Danilo Kišről szóló könyvet olvastam. *A kávéházakban magyar románcokat énekelt.* Idegen és mégis ismerős érzésekkel töltött el viszonya a helyhez. Az életet körülvevő kerítéshez. Az embert ölelő kerítés oszlopaihoz, a szüleihez.

Pesten is volt dolog, dolgok elpakolása, helyük megtalálása. Itt hagytam a kerítést és a pesti lakásban hallgattam a zajokat.

– Tudod, mennyire utálok a májat. Nem emlékszem, hogyan került szóba ebéd közben, mert csak a kerítés foglalkoztatott mindenkét, anyámat, aki nem dolgozhat, a legjobban, ezért persze részletesen elmondjuk, hol tartunk, hány centit egyenesítettünk abból a ribancból, szóval nem emlékszem, hogyan merülhetett fel a reszelt máj, talán a gyerek említette; és anyám elmesélte, hogy a Kisvendéglőben ettek reszelt májat krumplipürével, és annyira ízlett nekik, hogy bejöttek a városba és minden vendéglőben azt rendeltek és ettek. Egyetlen este. És kérdeztem, hogy a Béalágyában is? És az Elzában is? És a Zágrábban is? És igen-igen, mindenhol, de a palicsi volt a legjobb, ugye, apa? Fordult apámhoz, aki mormogott valamit. Olyan férfias szeméremmel. Mikre képes a szerelem 1965-ben, nyerrítettem, a gyerek meg kuncogott, és számolni kezdte az éttermeget, ahová a Jucit, nem, a Beát, nem, a Zsófit vinné. (A Zsófinál maradt.)

Én meg csak csodálkoztam, hogy mennyire nem ismerhetjük két ember életét. S hogy ez mennyire jól van így. Különösen, hogy soha nem volt ebédre resztelt máj. Mert azt nagyon utálok. És hogy mennyire nem tudom megérinteni őket szavakkal. Levegőt, helyet, több helyet kell hagyni a szavak között: de a vidámságot talán még így sem lehet megírni. Pedig éppen az a lényeges bennük.

Aztán bementem a hálósobába, és mert ott volt a könyv, hát elkezdtem olvasni, újraolvasni, úgyis bosszantott, amit egy társaságban mondtak róla. És folyni kezdtek a könnyeim. Csak folytak, és úgy éreztem magam, mintha még fényképen sem lennék, olyan megsemmisítő volt, hogy mikor és mit lehet írni a szülőről. Ha már nincs.

– A segédigéit olvastad?

Jó volt, hogy csak ennyit kérdezett azott arcomra nézve. Jó volt, hogy tudta, rögtön tudta. Hogy ennyire ismer. Éppen olyan, mint végigenni minden vendéglőben a resztelt májat.

Hazafelé egy órát késelt a vonat. Az étkezőkocsiban egy franciaországi vendégmunkás szeddalinkákat énekelt és vinjakot ivott. Az Exet olvastam, egy régi számot, ami pakolászás közben került a kezembe. (Mondtam is: nem is tudtam, hogy ebben van a levelezés. Azt hittem, hogy a Holmiban olvastam. Szerinte a kettő nem zárja ki egymást, de ő különben is úgy emlékszik, hogy amit idéztem, az nem az Exben jelent meg. Elhoztam magammal, noha Szabadkán is van. Majd visszavisszük. Úgyis oda-vissza cipeljük az éppen olvasott könyveket.) *És máris utazik vissza Szarajevóba, hiába győzködtem minden örömmel, hogy maradjon ott a gyerekekkel. Hát nem? Szarajevóból kijutni hősi vállalkozás, annyian álmodnak róla, ő meg visszamegy, mert meg akarja osztani a sorsot Gavróval meg az anyjával, aki a Vasa Miškin utcában megsebesült.*

Úgy rémlett, máshol is olvastam Kovačtól olyan mondatot, ami hasonlóképpen pontos, megértő és együttérző, és hogy fontos volna tudnom, hogy hol, mert akkor végre lezárhatnám (valamennyire) gyöngeségem fölötti vívódásomat. A júniusi irodalmi forráságot előidéző könyv, Kiš temetésének kérdése hozta elő, nagytotta föl annyira, hogy átáztattam a segédigéit. Kovač pontosságára lett volna szükségem.

Nem jutott eszembe. Figyeltem a kerítést, hallgattam az arrajárók apámnak tett vallomásait. Négyszögeket vágtam anyagokból, hogy anyám megvarrhassa a gyerek ágyára a patchworköt. Vég nélkül fáj

a fejem. Június óta annyira fokozódott, hogy áthajtottam a tilos jelzéken, a fék helyett a gázra tapostam. Ezután már elmentem az orvoshoz. Neuralgia okozta főfájás. Oka a teljes fizikai, lelki és szellemi kiemerültség. Félhomályos szoba, párnák, könyv. Rendelte az orvos.

– Jó úgy olvasni, hogy már benne vannak a könyvben az aláhúzásaid. Mint itt: *Az anyja rákban halt meg. Halálos szenvedései traumatizálták Danilót. Azt mondta: „Erről nem lehet, nem szabad írni!” És valóban, akárhányszor felbukkan az anya a könyveiben, érezni valami lágy nyugtalanságot, valami ünnepélyes remegést. Megjelenése mindig tiszta költészet. Mirko Kovač.*

Jól van.

(Műhely, 2002/5.)

LOVAS ILDIKÓ (1967, SZABADKA) ÍRÓ, KRITIKUS, SZERKESZTŐ